MALTA

QORTI ĊIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMĦALLEF
JOSEPH R. MICALLEF

Seduta tas-27 ta' Settembru, 2012

Ċitazzjoni Numru. 756/2006

Silvana **SAMMUT** f'isimha proprju u in rappreżentanza ta' bintha minuri Raisa Sammut, u Tiziana Sammut

vs

CLAMUS HOLDINGS LIMITED (C – 10745) u Claudio Muscat bħala direttur ta' l-istess Clamus Holdings Limited u kif ukoll personalment

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors Maħluf imressaq fil-11 ta' Awissu, 2006, li bih u għar-raġunijiet hemm imsemmija, l-atturi talbu li din il-Qorti (a) ssib li l-imħarrkin, jew min minnhom, jaħtu għall-inċident li seħħ fl-1 ta' April, 2005, ġo fond użat mill-kumpannija mħarrka bħala maħżen tagħha, f'liema

inċident tilef ħajtu Carmel *sive* Charles Sammut; (b) tillikwida d-danni mġarrbin minnhom minħabba l-imsemmi inċident bi ħtija tal-istess imħarrkin, jekk meħtieġ billi tqabbad periti biex jaslu għal-likwidazzjoni; u (ċ) tikkundanna lill-istess imħarrkin, jew lil min minnhom, iħallsuhom id-danni hekk likwidati. Talbu wkoll l-ispejjeż;

Rat id-degriet tagħha tal-31 ta' Awissu, 2006, li bih ordnat in-notifika lill-imħarrkin u tat direttivi lill-atturi dwar it-tressiq tal-provi min-naħa tagħhom;

Rat it-Tweġiba Maħlufa mressqa fil-25 ta' Settembru, 2006, mill-imħarrek Claudio Muscat kemm fil-kwalita' tiegħu personali u kif ukoll bħala direttur tal-kumpannija mħarrka, li biha laqa' għall-azzjoni attriċi billi, preliminarjament, qal li jmissu jinħeles mill-ħarsien tal-ġudizzju, ladarba Charles Sammut kien impjegat mal-kumpannija mħarrka, liema kumpannija għandha personalita' ġuridika distinta minn dik tal-azzjonisti u d-diretturi tagħha. Fil-mertu, laqa' billi qal li safejn it-talbiet attriċi jimmiraw lejh, dawn m'humiex mistħoqqa għaliex hu bl-ebda mod ma kien responsabbli għall-inċident li ġara u lanqas għad-danni li l-atturi ġarrbu minħabba f'dak l-inċident. Jisħaq li l-inċident ma ġarax bi ħtija tiegħu, lanqas minħabba traskuraġni jew nuqqas ta' ħarsien tal-prekawzjonijiet li kellhom jittieħdu, iżda minħabba ċirkostanzi għal kollox indipendenti mir-rieda tiegħu, kif ser jintwera tul is-smigħ tal-kawża. Huwa jikkontesta wkoll id-danni mitluba mill-atturi;

Rat it-Tweġiba Maħlufa mressqa mill-kumpannija mħarrka fil-25 ta' Settembru, 2006, li biha laqgħet għall-azzjoni attriċi billi qalet li hija ma taħtix għal dak li ġara lil Charles Sammut, u li d-danni li jippretendu l-atturi huma kontestati;

Rat id-degriet tagħha tat-23 ta' Novembru, 2006[1], li bih qiegħdet il-kawża fuq il-lista tal-kawżi qabel is-smigħ (*pre-trial*) quddiem l-Assistent Ġudizzjarju l-Avukat Maria Dolores Gauċi;

[1] Paġ. 26 tal-proċess

Rat ix-xhieda mismugħa mill-imsemmija Assistent Ġudizzjarju u kif ukoll il-provi dokumentali mressqin quddiemha mill-partijiet fil-kawża;

Rat id-degriet tagħha tas-16 ta' Ġunju, 2008[2], li bih qiegħdet il-kawża fuq il-lista ta' kawżi għas-smigħ biex issir it-trattazzjoni;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-atturi fl-14 ta' Awissu, 2008[3];

Rat in-Nota ta' sottomissjonijiet imressqa mill-imħarrkin fil-15 ta' Settembru, 2008[4], bi tweġiba għal dik tal-atturi;

Semgħet it-trattazzjoni ulterjuri tal-avukati tal-atturi;

Rat l-atti kollha tal-kawża;

Rat id-degrieti li bihom ħalliet il-kawża għas-sentenza;

Ikkunsidrat:

Illi din hija azzjoni ta' danni wara inċident fuq il-post tax-xogħol li fih il-ħaddiem (aktar 'il quddiem imsejjaħ "Sammut") tilef ħajtu. L-atturi huma l-armla ta' Sammut u wliedu. Jgħidu li l-imħarrkin jaħtu għal dak li ġralu Sammut u huma, bħala dipendenti tiegħu, jippretendu l-ħlas ta' kumpens. Billi l-imħarrkin baqgħu ma resqux għal-likwidazzjoni u l-ħlas tad-danni xierqa, minkejja li mitluba jagħmlu dan b'ittra uffiċjali, kellha ssir din il-kawża;

Illi, għal din l-azzjoni l-imħarrek *proprio* u *nomine* (aktar 'il quddiem imsejjaħ "Muscat") laqa' billi qal li l-kawża ma messhiex saret kontrih, għaliex Sammut kien impjegat tal-kumpannija mħarrka (aktar 'il quddiem imsejħa "Clamus") u mhux impjegat tiegħu. Billi Clamus għandha personalita' ġuridika distinta, hu ma jistax jinstab ħati ta'

---

[2] Paġ. 379 tal-proċess
[3] Paġġ. 381 sa 407 tal-proċess
[4] Paġġ. 409 sa 423 tal-proċess

dak li ġara. F'kull każ, hu ma jaħti bl-ebda mod għall-inċident, għaliex la kellu tort, la kien traskurat u lanqas naqas milli jieħu l-prekawzjonijiet li kellhom jittieħdu biex l-inċident ma jseħħx. Jgħid li l-inċident seħħ għal kollox indipendentement mir-rieda tiegħu. Huwa jikkontesta wkoll id-danni mitluba;

Illi, min-naħa tagħha, Clamus tilqa' għall-azzjoni attriċi billi tgħid li ma kellha l-ebda ħtija f'dak li ġralu Sammut u għalhekk tikkontesta wkoll il-pretensjoni tad-danni mitluba mill-atturi;

Illi mill-fatti li joħorġu mill-atti tal-kawża jirriżulta li Sammut twieled fi Frar tal-1964. Iżżewweġ lill-attriċi Silvana Sammut fl-1986. Miż-żwieġ tagħhom twieldu żewġt itfal, bniet, l-atturi l-oħrajn Raisa u Tiziana. Sammut kien b'saħħtu u jagħmel xogħol ma' kumpannija li kienet tagħmel proġetti ta' tiżjin u titjib intern ta' bini;

Illi huwa daħal jaħdem ma' Clamus fl-1 ta' Marzu, 2005, wara li saret sejħa għall-mili ta' kariga ta' *store-keeper*, wara li kien ħalla l-impieg li kellu ma' kumpannija oħra bħala *deliveryman* fiż-żmien tal-prova[5]. L-attriċi Silvana Sammut ukoll hija impjegata ma' Clamus u kienet hi li ħajret lil żewġha japplika għas-sejħa. L-inċident ġara sewwasew xahar wara li Sammut daħal jaħdem ma' Clamus[6]. Dak inhar kellu wieħed u erbgħin (41) sena magħluqa[7];

Illi l-inċident seħħ f'maħżen ta' Clamus li jinsab fi Triq Ġann Mikiel Testa, f'Tal-Ħandaq, limiti ta' Ħal Qormi. L-inċident seħħ billi nqasmet katina li kienet terfa' gaġġa (*lift*) li fih titgħabba l-merkanzija. Malli nqasmet il-katina, il-gaġġa ġiet fuq Sammut u qabditlu riġlu x-xellugi taħtha, filwaqt li Sammut spiċċa mdendel 'l isfel bejn il-fuqqani tal-istess gaġġa u l-art[8]. Dak il-ħin tal-inċident, Sammut kien waħdu fil-maħżen u fil-gaġġa nstabet kaxxa waħda li kienet tiżen mal-ħmistax-il (15) kilogramm. Malli Sammut indarab, beda jgħajjat għall-għajnuna u kienu xi nies li

[5] Dok "PB", f'paġ. 43 tal-proċess
[6] Dok "PB1", f'paġ. 44 tal-proċess
[7] Affidavit ta' Silvana Sammut 6.11.2006, f'paġ. 22 tal-proċess
[8] Rapport tal-Inkjesta A.I.Ċ. Richard Aquilina, f'paġ. 356 tal-proċess

semgħu l-għajjat tiegħu li ippruvaw jgħinuh u bagħtu għall-għajnuna tal-ambulanza. Hu ġarrab ġrieħi gravi u, minkejja li ttieħed l-isptar, miet dak inhar fl-isptar waqt li kien qiegħed jiġi operat b'urġenza. Sammut miet intestat[9];

Illi mill-inkjesta Maġisterjali, ħareġ li l-gaġġa kienet imdendla b'parank (*hoist*) li jitħaddem b'mod mekkaniku b'gaġġa li fiha jitgħabba x-xogħol li jkun sejjer jintrefa' fl-ixkafef tal-istivar ("*goods lift*"). Din il-gaġġa kienet titħaddem permezz ta' *manual control panel* li kienet imdendla ma' *cable* ġol-bokka tal-istess gaġġa tul l-għoli kollu li l-gaġġa kienet titla' u tinżel fil-qafas tagħha u timxi ma' żewġ gwidi ("*channels*") fissi mwaħħlin mal-ġnub tal-bokka tax-xaft biex il-gaġġa ma tperpirx hi u titħaddem[10]. Il-gaġġa kienet titla' u tinżel dment li l-*control panel* ikun magħfus: hekk kif min ikun iħaddem il-*panel* ma jibqax jagħfas il-buttuna, l-gaġġa tieqaf fejn tkun[11]. Il-mutur tal-gaġġa, li kien magħmul minn ditta fl-Italja, kien imdendel ma' travu fil-parti ta' fuq tal-bokka tal-*hoist* u kien jiflaħ jerfa' sa elf kilogramm (1,000 kg). Il-*goods lift* kien jiżen mal-mitejn u għoxrin kilogramm (220 kg) u kien inħadem f'Malta. Il-post fejn seħħ l-inċident kellu tliet sulari – l-ewwel sular, it-terran u sular taħt l-art[12];

Illi l-inċident seħħ meta, minħabba pressjoni li kienet qiegħda ġġarrab wara li l-gaġġa nqabdet mal-bokka tal-*lift shaft*, inqatgħet il-katina li kienet terfa' l-gaġġa u l-gaġġa waqgħet fuq Sammut u qabditu taħtha;

Illi f'Jannar tal-2006[13], l-atturi talbu lill-kumpannija tersaq għal-likwidazzjoni tad-danni li ġarrbu minħabba l-inċident, liema talba tennewha f'ittra uffiċjali mibgħuta lil Muscat u lil Clamus f'Mejju[14]. Il-kawża nfetħet f'Awissu tal-2006;

Illi l-<u>konsiderazzjonijiet legali</u> marbutin mal-każ li l-Qorti għandha quddiemha jitolbu li jsir stħarriġ dwar min kien

---
[9] Dokti "A" u "B", f'paġġ. 5 – 6 tal-proċess
[10] Rapport Inkjesta Maġisterjali f'paġ. 62 tal-proċess
[11] Xhieda ta' Inġ. Nicholas Bellizzi 6.9.2007, u tal-Inġ . Ray Spiteri 16.10.2007, f'paġġ. 223 u 280 tal-proċess
[12] Ara paġġ. 74 – 9 tal-proċess
[13] Dok "Ċ", f'paġ. 7 tal-proċess
[14] Dok "D", f'paġ. 8 tal-proċess

ħtija tal-inċident li fih miet Sammut. Dan jingħad fid-dawl taż-żewġ linji difensjonali ewlenin tal-imħarrkin, u jiġifieri (i) dik ta' Muscat li jgħid li hu m'għandux iwieġeb għall-azzjoni safejn din saret kontrih personalment, ladarba Sammut kien jaħdem ma' u impjegat ta' kumpannija b'personalita' ġuridika għaliha, u (ii) dik ta' Clamus u Muscat (f'dan il-każ sussidjarjament għall-ewwel linja difensjonali) flimkien li trid li huma ma jaħtu xejn għal dak li ġara minħabba li l-inċident ma ġarax bi ħtija tagħhom jew b'xi nuqqas min-naħa tagħhom. Hemm ukoll il-konsiderazzjoni tad-dinamika tal-inċident u x'wassal biex il-katina li kienet terfa' l-gaġġa nqatgħet;

Illi l-Qorti sejra għalhekk tibda billi tistħarreġ l-**ewwel eċċezzjoni** tal-imħarrek Muscat. Bl-imsemmija eċċezzjoni, Muscat jgħid li l-azzjoni tal-atturi ma messhiex tressqet kontra tiegħu personalment, għaliex Sammut kien impjegat ma' Clamus u mhux miegħu u, jekk hemm xi rabta legali, din kienet maħluqa bis-saħħa tal-kuntratt tal-impieg li Sammut kellu mal-kumpannija;

Illi dwar din l-eċċezzjoni, Muscat ressaq sottomissjonijiet u argumenti dwar il-personalita' ġuridika li kumpannija għandha f'għajnejn il-liġi[15]. L-atturi ma ressqu l-ebda sottomissjoni dwar din l-eċċezzjoni, ħlief li l-għaref difensur tagħhom, waqt it-trattazzjoni ulterjuri bil-fomm quddiem il-Qorti, seħaq li l-liġi kienet tqiegħed fuq Muscat responsabbiltajiet personali u diretti fejn jidħlu s-saħħa u s-sigurta' tal-ħaddiema ta' Clamus, imqar jekk minħabba l-fatt li huwa direttur tagħha;

Illi l-Qorti hija tal-fehma li l-eċċezzjoni ta' Muscat m'hijiex mistħoqqa. Għalkemm huwa minnu li kumpannija tħaddan personalita' ġuridika għaliha u differenti mill-azzjonisti li jikkostitwuha, u għalkemm huwa minnu li Sammut kien impjegat ta' Clamus, dan ma jissarrafx, waħdu, fin-nuqqas għal kollox ta' responsabbilta' min-naħa ta' Muscat. Fl-ewwel lok, il-bażi tal-azzjoni attriċi m'hijiex mibnija biss fuq ksur kuntrattwali, iżda fuq il-ħtija akwiljana li titnissel *ex delicto*. Fit-tieni lok, imkien ma

[15] Paġġ. 410 – 1 tal-proċess

jinsab stabilit li, f'azzjoni għal danni, ma jistax ikun li għadd ta' persuni jkunu jaħtu għall-ħsara li ġġarrab persuna, imqar jekk fi gradi differenti ta' ħtija, sakemm il-ħsara tkun marbuta mal-kawża ta' għemilhom. Fit-tielet lok, miċ-ċirkostanzi u l-provi li ħarġu waqt is-smigħ ta' dan il-każ, Muscat ħa sehem attiv fil-ġrajja kollha, u dan billi huwa nnifsu kien involut ħafna fid-deċiżjonijiet meħuda dwar il-kundizzjonijiet li taħthom kienu jaħdmu l-ħaddiema[16] u b'mod partikolari Sammut, li kien hu li għażel it-tagħmir li bih indarab Sammut, li huwa nnifsu xehed li għal dak li jirrigwarda s-saħħa u s-sigurta' tal-ħaddiema ta' Clamus kien hu li kien ifisser u jgħallem lill-istess ħaddiema, magħdud Sammut[17], u kien hu li, wara li seħħ l-inċident, raġa' nvolva ruħu fil-ġrajjiet, tant li ħassar safra li kien għoddu ser jibda sewwasew ftit ħin wara li kien mgħarraf b'dak li ġara fil-maħżen. Il-Qorti tirrileva wkoll (għalkemm dan m'hijiex tagħmlu bħala raġuni oħra li sseddaq il-fehma tagħha dwar is-siwi tal-eċċezzjoni) li l-Maġistrat Inkwirenti kienet waslet għall-fehma li Muscat kellu jwieġeb personalment għall-qtil involontarju ta' Sammut[18];

Illi l-fatt li Muscat jista' jgħid li dan kollu għamlu fil-vesti tiegħu ta' direttur ta' Clamus u mhux f'dawk personali ma huwiex biżżejjed, fil-fehma meqjusa tal-Qorti, biex teħilsu milli jibqa' fil-kawża u milli jwieġeb għax-xiljiet tal-atturi, jekk kemm-il darba l-qafas tal-ġrajja kollha seħħ b'kawża ta' deċiżjonijiet meħudin minnu jew ta' nuqqasijiet li naqas jew li messu ħa;

Illi għalhekk, il-Qorti m'hijiex sejra tilqa' l-imsemmija eċċezzjoni preliminari;

Illi l-Qorti sejra tgħaddi issa biex tqis il-kwestjoni tar-**responsabbilta' għal dak li wassal għall-inċident u għall-mewt tal-attur** fid-dawl kemm tal-pretensjonijiet tal-atturi u wkoll tal-imsemmija difiżi mressqa mill-imħarrkin;

---

[16] Xhieda tiegħu 31.1.2008, f'paġġ. 313 – 4 tal-proċess
[17] Affidavit tiegħu 21.1.2008, f'paġ. 304 tal-proċess
[18] Rapport tal-Inkjesta 5.4.2006, f'paġ. 65 tal-proċess

Illi, mill-fatti u provi dokumentati, ma jidhirx li hemm dubju li Sammut miet waqt li kien qiegħed jaħdem u li l-mewt tiegħu kienet kawżata direttament mill-ġrieħi li ġarrab waqt l-inċident imsemmi[19]. Din il-fehma taqbel mas-sejbien tal-esperti fl-awtopsja magħmula fuq Sammut[20]. Ħadd mill-partijiet ma jmieri dan jew isemmi xi kawżi oħrajn;

Illi għalhekk, il-kwestjoni tar-responsabbilta' trid titfittex f'dak li wassal biex ġara l-inċident u min kien jaħti għalih. Xieraq għalhekk li wieħed iqis id-dinamika tal-inċident. F'dan il-każ, minħabba li Sammut miet u dak il-ħin li ndarab kien waħdu, ma hemm l-ebda xhud dirett li l-Qorti tista' toqgħod fuqu biex tara tassew x'sar qabel ma l-gaġġa għaffġet lil Sammut. Jidher li meta waslet l-ewwel għajnuna għal Sammut minn min kien semgħu jokrob, Sammut ma kienx aktar f'qagħda li jitkellem u jgħid x'ġara u ma ġarax[21], u ftit tas-sigħat wara kien diġa' miet. Clamus tqanqal l-argument tas-sehem ta' Sammut f'dak li ġralu[22], jekk mhux saħansitra li l-ħtija kollha kienet tiegħu. Dwar dan, il-Qorti sejra tagħmel il-konsiderazzjonijiet tagħha aktar 'il quddiem fis-sentenza;

Illi għalhekk, il-verżjoni tad-dinamika tal-inċident trid tinstilet mir-riżultanzi li ħarġu minn min kien tqabbad mill-Qorti fl-inkjesta Maġisterjali. Fil-proċess, iddaħħlet kopja sħiħa u fidila tal-Att tal-Inkjesta[23];

Illi minn dawn il-kostatazzjonijiet, ħareġ li l-gaġġa waqgħet 'l isfel għaliex inqatgħet il-katina li kienet terfagħha u tbaxxiha minn mal-parank elettriku li kien iħaddimha u għaliex l-istess gaġġa ma kellhiex sistema ta' lqugħ ("*brakes*"). Il-ħolqa tal-katina li nqasmet rawha l-esperti u għamlu l-kostatazzjonijiet tagħhom dwarha[24]. Ħareġ ukoll li Sammut kien b'xi mod, imqar f'parti minnu, qiegħed jixref ġol-qafas tal-*lift shaft* x'ħin waqgħet il-gaġġa. Mill-mod kif instab maqbud minn min mar jagħtih l-ewwel għajnuna, jidher li ġismu nqabad mill-gaġġa u hu ngħasar

[19] Rapport Espert Forensiku Dr Mario Scerri 16.5.2005, f'paġ. 117 tal-proċess
[20] Dok "MTC", f'paġ. 146 tal-proċess
[21] F'kull każ, l-ebda wieħed mix-xhieda mismugħa mill-Espert Tekinku ma qal li Sammut fissrilhom kif kien seħħ l-inċident
[22] § 2.4 tan-Nota ta' Sottomissjonijiet taghħom f'paġġ. 418 – 9 tal-proċess
[23] Dok "SS1" f'paġġ.
[24] Ara dok f'paġ. 86 tal-proċess

bejn il-gaġġa u l-art li kien wieqaf fuqha fil-livell terran. B'dan il-mod jitfisser għaliex Sammut instab b'riġlejh 'il barra mill-qafas tal-gaġġa u l-bqija ta' ġismu minn qaddu 'l fuq fil-bokka mdendel 'l isfel lejn il-livell sotterran[25]. Jirriżulta wkoll li, f'xi ħin, il-gaġġa weħlet mal-gwidi ("*channels*") tagħha, u Sammut ipprova jaqlagħha minn fejn weħlet u baqa' jagħfas il-*control panel* li jħaddem il-mutur tal-parank li jtella' u jniżżel il-gaġġa. L-għafis tal-*panel* żied it-tensjoni fuq il-katina u l-aktar ħolqa dgħajfa tagħha nqatgħet. Partijiet oħra tat-tagħmir tal-*hoist* ma wrew l-ebda ħsara[26]. It-tagħbija li tqiegħdet f'kaxxa fuq il-*lift* ma kenitx qawwija żżejjed u ħafna anqas mill-ogħla piż li l-*lift* sata' jerfa';

Illi jidher li, mal-kostatazzjonijiet li saru mill-esperti matura mill-Qorti tal-Maġistrati, l-ebda waħda mill-partijiet ma wriet nuqqas ta' qbil. Għall-kuntrarju, kemm Muscat u kemm Clamus jorbtu l-argument tagħhom mal-istess kostatazzjonijiet sewwasew biex itennu l-fehma tagħhom li l-ħtija ta' dak kollu li ġara kienet ta' Sammut u ta' ħadd aktar, u li dak li ġara ma jiddependix minn xi nuqqas min-naħa tagħhom;

Illi dwar <u>il-kwestjoni tar-responsabbilta'</u>, jingħad bħala punt tat-tluq dottrinali, huwa magħruf li fil-qasam ta' responsabbilta' dwar korriment li jseħħ fuq il-post tax-xogħol waqt il-qadi ta' dmirijiet tal-persuna li tkun, jgħoddu regoli speċjali dwar dak li jiġri meta ħaddiem jew terza persuna ġġarrab inċident bħal dak. Bit-tħaddim tar-regoli ġenerali tal-liġi dwar ir-responsabbilta' għal dak li wieħed irid iwieġeb għalih minħabba xi għamil jew nuqqas tiegħu[27], is-sejbien ta' ħtija għal inċident bħal dak jgħabbi lil min ikun qabbad lill-ħaddiem jew lit-terz li jkun, sakemm ma jintweriex li dak il-ħaddiem naqas li joqgħod għall-istruzzjonijiet jew għall-prekawzjonijiet li l-imgħallem tiegħu jkun widdbu bihom jew ipprovdielu, jew sakemm ma jintweriex li l-ħaddiem, bi traskuraġni jew b'rieda, ikun hu nnifsu ġab l-effetti tal-inċident b'idejh;

---

[25] Ara dok f'paġ. 80 tal-proċess
[26] Dok "NB", f'paġ. 75 tal-proċess
[27] Art. 1031 tal-Kap 16

Illi b'żieda ma' dan, hija regola oħra ewlenija f'dan il-qasam, li l-imgħallem irid jiżgura li jipprovdi lill-ħaddiema tiegħu b'ambjent li jżomm 'il bogħod kull periklu u dan billi jiżgura li jitħaddem sistema xieraq ta' ħarsien minn kull periklu (dak li bosta jsejħulu "*a safe system of work*") fejn ikun sejjer isir ix-xogħol minnu mitlub. Fid-dritt, dan id-dmir iġorr miegħu grad għoli ta' responsabbilta' fuq l-imgħallem, u jaqa' fuqu l-piż li jipprova li inċident ikun seħħ minkejja li jkun ħares dak kollu li l-liġi tistenna minnu f'dan ir-rigward. Huwa wkoll dmir li jitfa' fuq min iħaddem il-piż li jieħu miżuri preskritti xierqa[28] u jġib miegħu wkoll id-dmir tal-għoti ta' tagħrif meħtieġ, l-għoti ta' tagħlim u taħriġ u kif ukoll superviżjoni biex titħares is-saħħa u s-sigurta' tal-ħaddiem[29]. Huwa stabilit li dan id-dmir ta' min iħaddem jitlob ukoll li s-sistema tax-xogħol li jkun irid iħares lill-ħaddiema wkoll fil-każ li r-rutina tal-istess xogħol tnissel sens ta' aljenazzjoni jew traskuraġni[30]. Daqstant ieħor ifisser li jekk sistema jkun ilu jitħaddem għal tul ta' żmien bla ma qatt ikun inqala' xi inċident, dan ma jfissirx li dak is-sistema huwa wieħed sikur jew li jeħles lill-imgħallem mir-rabtiet imposti fuqu mil-liġi[31];

Illi jrid jingħad ukoll li l-imsemmi grad għoli ta' responsabbilta' fuq min iħaddem ma jeħlisx lil min jaħdem mill-obbligu li jħares is-saħħa u s-sigurta' tiegħu nnifsu u ta' dawk kollha li jistgħu jintlaqtu mix-xogħol li jkun qiegħed iwettaq[32], u b'mod partikolari, għandu jimxi id f'id ma' min ikun qiegħed iħaddmu safejn jidħlu l-obbligi li l-liġi tqiegħed fuq spallejn l-imgħallem u l-awtoritajiet kompetenti[33] u għandu jżomm lura milli jqiegħed lilu nnifsu f'sitwazzjoni li tesponih għar-riskju bla bżonn u li joqgħod f'kull ħin attent għal dak li jkun qiegħed jagħmel[34]. B'mod partikolari, ħaddiem għandu jkun konxju tal-perikli fuq il-lant tax-xogħol tiegħu u ma għandu qatt jagħmel manuvri ażżardati li jgħollu r-riskju tal-ħsara jew tal-korriment lilu nnifsu u 'l dawk ta' madwaru[35];

---

[28] Art. 6(2) tal-Kap 424
[29] Art. 6(3) tal-Kap 424
[30] Kumm. JH **9.9.1981** fil-kawża fl-ismijiet ***Godfrey Borġ vs George Wells et noe*** (mhix pubblikata)
[31] P.A. **10.10.1980** fil-kawża fl-ismijiet ***Calleja vs Fino*** (mhix pubblikata)
[32] Art. 7(1) tal-Kap 424
[33] Art. 7(2) tal-Kap 424
[34] P.A. RCP **30.10.2008** fil-kawża fl-ismijiet ***Richard Farruġia vs Elbros Construction Ltd.***
[35] P.A. TM **9.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Kevin Mallia vs Alf Mizzi & Sons (Marketing) Ltd.***

Illi dan kollu juri li r-responsabbilta' tal-imgħallem m'hijiex waħda li tabilfors tintrabat miegħu awtomatikament għal kull inċident li jġarrab xi impjegat tiegħu waqt ħin ix-xogħol (dik li tissejjaħ "*strict liability*"). Għalkemm hija responsabbilta' li titlob prudenza, għaqal u l-ħsieb ta' missier tajjeb tal-familja[36], ma titlobx grad ogħla ta' responsabbilta', u tista' saħansitra tixxejjen jekk kemm-il darba l-impjegat innifsu jkun traskurat jew saħansitra jmur kontra dak li jkun intalab li jagħmel jew li m'għandux jagħmel[37];

Illi biex isir stħarriġ xieraq tad-dinamika dwar kif ikun seħħ inċident, jeħtieġ li l-Qorti tqis l-"ambjent kollu tal-post tax-xogħol"[38], jiġifieri mhux biss tal-makkinarju jew l-impjant li fuqu jew bih ikun qiegħed jitwettaq ix-xogħol magħżul, imma saħansitra l-mod kif ikun qed jitwettaq ix-xogħol u l-ambjent li fih il-ħaddiem involut ikun tqiegħed jaħdem mill-imgħallem tiegħu;

Illi l-Qorti tqis li, f'dan il-każ, hemm għadd ta' ċirkostanzi li wieħed irid iżomm quddiem għajnejh biex jiddetermina l-kwestjoni tar-responsabbilta' għal dak li ġara. Fl-ewwel lok, Sammut kien ilu jaħdem ma' Clamus biss ftit aktar minn xahar u kien għadu fiż-żmien tal-prova. Ma ntweriex li x-xogħol li għamel qabel kien jixbah lil dak li kien intalab jagħmel ma' Clamus jew li kellu xi tagħrif tekniku partikolari. Huwa minnu li x-xogħol il-ġdid tiegħu kien ta' *store keeper* u li dan ix-xogħol ma tantx jitlob xi sengħa jew ħiliet partikolari. Fit-tieni lok, dak il-ħin li seħħ l-inċident (biex ma jingħadx dak nhar kollu), Sammut tħalla jaħdem waħdu. Ma hemmx dubju li hu kien ingħata x'jagħmel minn xi superjur tiegħu, u li Muscat innifsu jgħid li, għall-ħabta tas-13.30, kien għadda sal-maħżen u kellem lil Sammut u qallu x'riedu jagħmel[39]. Fit-tielet lok, dak li jidher li ġara fl-inċident (jiġifieri li l-*lift* weħel mal-gwidi tiegħu) ma kienx xi ħaġa normali fit-twettiq tax-xogħol ta' Sammut, iżda dak li ġara kien jolqot ix-xogħol li ngħata jagħmel u kien iżommu milli jkomplih. Fir-raba'

[36] Art. 1032(1) tal-Kap 16
[37] App. Ċiv. **9.1.2009** fil-kawża fl-ismijiet ***Peter Ronald vs Polibon Construction Ltd.***
[38] App. Ċiv. **14.5.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***Christian Buġeja vs Dr. Gerald Montanaro Gauċi noe***
[39] Xhieda tiegħu (fl-inkjesta) f'paġ. 141 tal-proċess

lok, ħareġ mill-provi li l-*control panel* li jħaddem il-mutur tal-*lift* kien jinżel minn ġol-bokka tal-istess *lift* b'mod li min ikun qed iħaddem il-*lift* kellu tabilfors jidħol fil-bokka tal-*lift* biex jibda jħaddmu u joqgħod 'il barra mil-*lift* hu u jitħaddem bla ma jaf eżatt fejn ikun wasal il-*lift*. Fil-ħames lok, minn dak li nstab fil-gaġġa x'ħin waslu n-nies jagħtu l-ewwel għajnuna lil Sammut, jidher li Sammut kien qed iwettaq ix-xogħol li jtella' jew iniżżel merkanzija bil-*lift* minn jew għar-raff fejn kienet tinżamm maħżuna merkanzija ta' Clamus. Dan kollu juri li Sammut kien qed jagħmel xogħol li kien mistenni (u li x'aktarx ukoll intalab) jagħmel. Ma jidhrix li x'ħin sar l-inċident, Sammut kien riekeb ġol-*lift* għaliex kieku mal-waqgħa 'l isfel tal-*lift* kien jibqa' fil-gaġġa u mhux jispiċċa magħsur minnha bejn l-art fit-terran u l-bokka tagħha 'l isfel: għall-kuntrarju ta' dak li jallegaw l-imħarrkin (li hu kiser l-ordnijiet biex ma jirkibx fiha), intwera li Sammut tqiegħed fil-*lift* min-nies li ħarġuh minn taħt fejn kien inqabad u poġġewh hemm biex "ikun jista' jieħu nifs sew" sa ma jingħata l-għajnuna medika mit-*team* tal-emerġenza x'ħin tasal l-ambulanza[40];

Illi, minbarra dan, saru xi kostatazzjonijiet min-naħa tal-espert tekniku mqabbad mill-Qorti Inkwirenti li ta' min isemmihom. Fl-ewwel lok, il-*lift* kien inħadem minn persuna mqabbda minn Muscat li stallatu fuq il-post. Il-makna li tħaddem il-*lift* saret fl-Italja imma nxtrat minn stabiliment fil-Mosta. Din ukoll twaħħlet fil-post imdendla ma' travu mill-istess bniedem li bena l-*lift* u stallah. Fit-tieni lok, il-*lift* ma kienx maħsub li jġorr fuqu n-nies jew biex itella' u jniżżel nies minn sular għal ieħor tal-maħżen: kien maħsub bħala *goods' lift*. Fit-tielet lok, la x'ħin twaħħal u lanqas fl-ebda żmien wara sa ma seħħ l-inċident, ma saret l-ebda ċertifikazzjoni minn persuna kompetenti dwar is-sigurta' tal-istess *lift* u lanqas ma ntbagħtu lill-Awtorita' kompetenti r-rapporti mitluba mil-liġi kull tant żmien dwar l-istess *lift*[41]. Fir-raba' lok, il-bibien li jagħtu minn kull sular għall-qafas tal-*lift* (u li wkoll inħadmu f'Malta) ma kinux jissakkru b'mod li hu u l-*lift* qiegħed jitħaddem, persuna ma tkunx tista' tiftaħhom[42]. Fil-ħames

[40] Xhieda ta' Maximilian Sammut (fl-inkjesta) f'paġ. 140 tal-proċess
[41] Reg. 3(2) tal-A.L. 47 tal-1964 (L.S. 424.05) u Reg. 6 sa 9 tal-A.L. 231 tal-2007 (L.S. 427.63)
[42] Reg. 5 tal-A.L 47 tal-1964

lok, ma kien hemm l-ebda avviż imwaħħal qrib kull wieħed minn dawn il-bibien li jwissi li ħadd m'għandu jidħol minnhom, u minħabba l-qies tal-gaġġa tal-istess *lift*, ma kien hemm xejn x'jindika li persuna ma messhiex tirkeb fih . Fis-sitt lok, it-tħaddim tal-*lift* kien isir permezz ta' pulsant ("*control panel*") li jinżel minn ġol-bokka tal-*lift* innifisha u mhux minn *control panel* imwaħħal mal-ħajt f'kull indana[43]. Skond l-imsemmi espert tal-Qorti, dawn il-fatturi kienu jirrendu l-*lift* in kwestjoni nieqes mill-elementi ta' sigurta' preskritti;

Illi l-imħarrkin ressqu xhud kwalifikat *ex parte* biex ixejjen it-tħassib tal-imsemmi espert[44], u b'mod partikolari biex juri li l-i*standards* imsemmija mill-istess espert fiż-żmien tal-inkjesta ma kenux dawk li kienu fis-seħħ meta kien stallat il-*lift*. Ressqu wkoll xi impjegati jew ex-impjegati biex isemmu kemm Clamus u Muscat kienu jagħmlu premura dwar il-ħarsien tas-sigurta' fost l-impjegati tagħhom u kemm, b'mod partikolari kienu widdbu lil Sammut dwar it-tħaddim tal-*lift*[45] u x'kellu jagħmel jekk tinqala' problema[46];

Illi f'dan ir-rigward, il-Qorti tagħraf li l-i*standards* li semma l-inġinier Bellizzi (l-espert imqabbad mill-Maġistrat Inkwirenti) ma kenux fis-seħħ meta nbena u twaħħal f'postu l-*lift*, u tagħraf ukoll li l-i*standards* mitluba mil-liġi fil-każ ta' parank maħsub biex jerfa' merkanzija m'humiex l-istess bħal dawk li jgħoddu għal *lifts* li jġorru n-nies. Iżda ħareġ ukoll li l-*lift* in kwestjoni kien nieqes minn xi ħtiġijiet ewlenin li kienu preskritti taħt il-liġi l-"qadima" wkoll u, minbarra dan, lanqas tħarsu d-dispożizzjonjiet tal-liġi matul iż-żmien li l-*lift* kien jitħaddem, kemm f'dak li hu t-tħaddim tiegħu[47] u kif ukoll f'dak li jirrigwarda eżamijiet minn żmien għal żmien u rapporti tekniċi mistennija[48]. Għal dak li jirrigwarda d-dikjarazzjonijiet tal-impjegati, il-Qorti tathom il-piż li jixirqilhom u qieset kollox;

---

[43] Dok "NB", f'paġġ. 76 – 7 tal-proċess
[44] Xhieda ta' Inġ. Ray Spiteri 16.10.2007, f'paġġ. 276 sa 288 tal-proċess
[45] Affidavit ta' Ray Schembri 11.7.2007, f'paġ. 207 tal-proċess
[46] Affidavit ta' Carmen Scerri f'paġġ 209 – 210 tal-proċess
[47] Xhieda ta' Kevin Gauċi 12.6.2007, f'paġġ. 195 u 197 tal-proċess
[48] Xhieda ta' Silvio Farruġia 12.6.2007, f'paġġ. 199 u 201 tal-proċess

Illi n-nuqqasijiet statutorji marbuta mal-*lift* huma nuqqasijiet oġġettivi li jagħmlu t-tagħmir wieħed mhux sikur u dan il-fatt jolqot il-kwestjoni tar-responsabbilta';

Illi l-Qorti jidhrilha li l-elementi kollha li għadha kemm semmiet huma biżżejjed biex jagħtuha stampa tajba tal-qagħda li kien hemm fil-madwar x'ħin Sammut ġralu dak li ġralu u min jista' jwieġeb għal dak li seħħ. Minbarra dan, kien jaqa' fuq l-imħarrkin li juru li, f'dak il-ħin partikolari, Sammut kienet qiegħda ssirlu sorveljanza xierqa[49]. Il-ħtieġa ta' superviżjoni ma tistax tkun traskurata, u l-ebda taħriġ minn qabel ma huwa biżżejjed biex jeħles lil min jagħti x-xogħol mid-dmir li jipprovdi lill-ħaddiem mis-superviżjoni xierqa minn persuna ta' ħila u li f'kull waqt tkun qiegħda tara li l-ambjent tax-xogħol ma jkunx tali li jwassal għal xi inċident[50]. Dan l-obbligu tas-sorveljanza huwa parti sħiħa minn dak li l-liġi tifhem bih bħala l-ambjent tax-xogħol imbiegħed mill-perikli[51]. Din ir-regola tgħodd ukoll fejn ix-xogħol mogħti lill-ħaddiem ma jkunx ġdid għalih u fejn ikun hemm il-possibilta' li r-rutina twassal lill-istess ħaddiem biex jillaxka l-attenzjoni tiegħu[52];

Illi fil-każ tal-lum, dan kollu kien jgħodd aktar ladarba dak li wassal għall-inċident kien każ ta' emerġenza li nħalaq meta l-*lift* weħel mal-gwidi tiegħu. L-imħarrkin, fin-Nota ta' Sottomissjonijiet tagħhom, iressqu l-argument li, ladarba Sammut ma kienx jifhem, ma messux ħa r-riskju u qagħad jittanta jsib tarf waħdu[53]: jgħidu li messu bagħat għal persuna teknika. Dan l-argument, filwaqt li wara l-fatt jidher wieħed għaqli u għaref, ma jiħux qies taċ-ċirkostanza li, f'kull każ, ma kien hemm ħadd aktar fuq il-post flimkien ma' Sammut, ma ssemmiex min seta' kien il-persuna li Sammut kellu jibgħat għalih (jekk kien hemm) biex isib tarf il-problema u lanqas ma jqis li, sakemm inqatgħet il-katina, kien hemm xi ħaġa x'turi li b'dak li kien qed jagħmel Sammut kien qiegħed jipprovoka l-waqgħa

[49] Ara, P.A. NA **29.5.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Joseph Ċini vs George Wells et noe***; u P.A. RCP **30.10.2008** fil-kawża fl-ismijiet ***Richard Farruġia vs Elbros Construction Ltd*** (mhix appellata)
[50] P.A. TM **19.5.2005** fil-kawża fl-ismijiet ***Emanuel Spiteri vs Jesmond Micallef pro et noe*** (mhix appellata)
[51] P.A. DS **23.10.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Michael Fenech vs Sammy Meilaq noe*** (mhix appellata)
[52] P.A. TM **9.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Charles Farruġia vs M.I.M.C.O.L.*** (mhix appellata)
[53] Xhieda ta' Claudio Muscat 31.1.2008, u ta' Ray Schembri 26.2.2008 f'paġġ. 314 u 325 tal-proċess

fuqu tal-*lift*. Minn dak li ħareġ mill-provi, l-istruzzjonijiet li ngħataw lil Sammut kienu biex ma jirkibx fil-*lift* u li jħaddmu minn barra (kif fil-fatt kien qed jagħmel sa ma nqala' l-intopp);

Illi minn dan ir-rigward u fid-dawl tal-konsiderazzjonijiet kollha ta' xejra fattwali u ġuridika li saru aktar qabel, il-Qorti tasal għall-fehma li l-imħarrkin naqsu milli jżommu f'kull waqt sistema tajjeb ta' ħarsien tal-ħaddiema tagħha waqt xogħolhom, u dan partikolarment b'riferenza għal Sammut fil-każ tallum. Hawnhekk għalhekk hija taqbel ma' u tilqa' s-sottomissjonijiet imressqa mill-atturi u sejra tqis li l-ebda wieħed mill-imħarrkin ma jista' jfarfar mir-responsabbilta' tiegħu f'dak li ġara u għall-konsegwenzi tal-fatt;

Illi huwa minnu li ma jistax jingħad li Clamus jew Muscat jaħtu għal xi fatt partikolari, iżda, f'qagħda bħal din, il-liġi tipprovdi wkoll fl-artikolu 1050 tal-Kodiċi Ċivili. F'każ bħal dan, ir-responsabbilta' tintrefa' minn kull min kellu sehem, ukoll fejn tali sehem ma kienx determinabbli. Żgur ma jistax jingħad, iżda, kif jissottometti Muscat li f'dak il-każ il-persuna tinħeles mir-responsabbilta' għaliex il-biċċa tal-ħsara li setgħet ġiet kawżata minnu ma tkunx magħrufa jew determinabbli;

Illi wara li l-Qorti qieset dawn il-fatti u s-sottomissjonijiet kollha, hija tasal għall-fehma li l-imħarrkin jaħtu għall-inċident li fih tilef ħajtu Sammut u li jridu jwieġbu solidalment lejn l-atturi għal dak li ġara;

Illi issa wieħed irid iqis l-argument ta' l-imħarrkin li l-ħsara li ġarrab Sammut ġabha b'idejh jew ikkontribwixxa għaliha huwa wkoll. B'dan il-mod, l-imħarrkin iressqu l-linja ta' difiża li huma ma jwieġbu xejn għal dak li ġara. Fi kliem ieħor, l-imħarrkin iridu li, minkejja li issa l-Qorti sabet li hemm nuqqasijiet min-naħa tagħhom, l-imġiba ta' Sammut f'kull każ ixxejjen dik ir-responsabbilta' jew, tal-anqas taqsamha ma' tagħhom. Lil hinn mill-kwestjoni ta' jekk Clamus kenitx tat lil Sammut struzzjonijiet siewja u biżżejjed minn qabel ma seħħ l-inċident jew minn meta beda jaħdem magħha, jidher li Clamus tibni dan l-

argument tagħha fuq il-kwestjoni li Sammut naqas li joqgħod għad-direttiva li bosta drabi ngħad li tah min kien fuqu (jiġifieri, Muscat u impjegati oħrajn ta' Clamus). Minħabba f'hekk, hija tgħid li għandha raġun tinvoka favur tagħha d-difiża li min jidħol għal xi ħaġa għax irid, ibati l-effetti ta' għamilu;

Illi, kif ingħad aktar qabel, il-prinċipju tal-liġi jrid li kulħadd iwieġeb għall-ħsara li tiġri bi ħtija tiegħu[54]. Iżda huwa wkoll miżmum u aċċettat li jrid jintwera li, minbarra s-sejbien tal-ħtija, jeħtieġ li jkun stabilit ukoll li kienet dik il-ħtija li ikkaġunat id-dannu attwalment imġarrab[55]. Fuq kollox, il-liġi trid ukoll li fejn il-parti li tkun ġarrbet il-ħsara tkun hija stess li ikkontribwiet għad-danni b'nuqqas ta' prudenza, ta' diliġenza jew ta' ħsieb jew tkun tat sehem jew okkażjoni għal dik il-ħsara, il-Qorti hija mogħtija d-diskrezzjoni li tqis f'liema grad tkun hekk ikkontribwiet jew tkun tat okkażjoni għall-ħsara li batiet[56]. Dan iġib miegħu wkoll tnaqqis proporzjonali fil-kumpens li jkun mod ieħor dovut lill-persuna li tkun tat hija nnifisha r-raġuni għal dak li ġralha. Mill-mod kif inhi l-liġi llum fis-seħħ f'dan ir-rigward, m'hemm l-ebda regola fissa jew determinanti li tgħid kemm għandu jkun dak il-proporzjon jew frazzjoni oħra[57], u dan għaliex id-diskrezzjoni li hija mħollija f'idejn il-Qorti għandha tinbena fuq iċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ u l-provi riżultanti[58]. Jista' għalhekk ikun li l-kontributorjeta' għall-ħsara tkun tali li tkun għal kollox determinanti bħala kawża u effett u b'hekk tneħħi kull rabta ta' ħtija minn fuq il-persuna li setgħet ikkawżat dik il-ħsara[59]. Dan kollu ma jneħħi xejn mis-siwi tal-prinċipju tad-dritt proċedurali li *onus incumbit ei qui dixit*, u għalhekk l-allegazzjoni tal-kontributorjeta' tal-persuna mġarrba trid tkun ippruvata kif imiss mill-persuna li tallegaha;

Illi minħabba li kull inċident għandu l-karatteristiċi u ċ-ċirkostanzi partikolari tiegħu, wieħed ma jistax jgħid minn

---

[54] Art. 1031 tal-Kap 16
[55] P.A. TM **30.5.2002** fil-kawża fl-ismijiet ***David Gatt vs Peter Calleja*** (mhix pubblikata)
[56] Art. 1051 tal-Kap 16
[57] App. Ċiv. **20.1.1964** fil-kawża fl-ismijiet ***Galdes vs Micallef*** (Kollez. Vol: **XLVIII.i.59**)
[58] P.A. PS **31.1.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Onorato Buġeja vs Dennis Aġius***
[59] P.A. PS **3.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Richard Fenech vs Rook Construction Ltd et***

qabel fiex tkun tikkonsisti l-kontributorjeta' min-naħa tal-persuna mġarrba. Madankollu, b'linja ta' prinċipji ġenerali, wieħed jista' jqis li jkun hemm kontributorjeta' fejn l-impjegat jonqos li joqgħod għal struzzjonijiet speċifiċi li jingħata mis-superjuri tiegħu, l-aktar fejn jidħol l-aspett ta' periklu, jew meta l-impjegat jagħmel jew jonqos li jagħmel xi ħaġa li l-ħila tiegħu u s-sengħa fix-xogħol li jkun tqabbad jagħmel imisshom inebbħuh biex jevita, jew meta l-istess impjegat jonqos li jinqeda b'sens komun u jqiegħed lilu nnifsu fil-għajn tal-periklu jew ħsara għalih innifsu jew għal saħħtu[60]. Bosta drabi, din l-imġiba trid tkun saret bir-rieda tal-persuna mġarrba u timxi id f'id mal-massima li *volenti non fit iniuria*;

Illi huwa mgħallem u aċċettat b'awtorita' li biex tirnexxi l-imsemmija difiża, l-parti li tqajjem dik l-eċċezzjoni trid turi li l-parti mġarrba (i) kienet aċċettat bi qbil li twettaq xi ħaġa li esponietha għal riskju, (ii) li dik l-aċċettazzjoni tkun waħda volontarja u (iii) li meta l-parti aċċettat, hija kienet tagħraf bis-sħiħ l-għamla u l-possibilita' tar-riskju li dieħla għalih[61]. Dawn l-elementi marbutin u mħaddma flimkien iservu biex jaqtgħu il-ġrajja dannuża mir-rabta tagħha mal-effetti li ġġib u dan billi l-għamil tal-parti mġarrba jaqta' r-rabta tal-kawżalita' mill-għamil tal-parti l-oħra[62]. L-aspett tal-volontarjeta' f'dak li tkun għażlet li tagħmel il-parti mġarrba huwa element partikolari li jiddistingwi dik l-imġiba minn waħda li tkun l-effett ta' att ta' ubbidjenza għal ordni ta' ħaddieħor[63];

Illi meta jitqiesu ċ-ċirkostanzi kollha tal-każ tal-lum, il-Qorti tasal għall-fehma li l-eċċezzjoni ta' l-imħarrkin ma treġix. Fl-ewwel lok, f'dan il-każ ma kien hemm l-ebda ftehim bejn Sammut u min kien fuqu. Fit-tieni lok, il-Qorti ma tarax kif Sammut kiser divjet espress ta' Muscat jew Clamus meta ma ntweirex li huwa rikeb fil-*lift* jew ħaddimha minn ġol-bokka. Fit-tielet lok, ma ntwera bl-

[60] Ara, b'eżempju, App. Ċiv. **5.10.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Carmelo Micallef et vs John Pisani et noe***
[61] Ara s-sentenza riċensjuri P.A. RCP **31.5.2011** fil-kawża fl-ismijiet ***Kevin Żammit vs Maltapost p.l.c.*** (mhix appellata)
[62] P.A. PS **3.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Michael D'Amato noe vs Filomena Spiteri et*** (mhix appellata)
[63] P.A. GCD **7.12.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***Carmel Polidano vs Korporazzjoni Enemalta*** (mhix appellata)

ebda prova li Sammut kien imħarreġ biex jaffronta sitwazzjoni ta' emerġenza meta l-*lift* jieqaf, sewwasew għaliex skond Muscat, ħaġa bħal din ma kienet ġrat qatt qabel, wisq anqas matul il-ftit jiem li Sammut kien fl-impieg ma' Clamus. Fir-raba' lok, meta inċident ta' korriment fuq ix-xogħol jiġri mhux biss għaliex il-ħaddiem ikun obda ordni ta' xiħadd li huwa fuqu, imma għaliex it-tagħmir li jkun ingħata jkun "difettuż u monk f'dik li hija sigurta'"(bħalma ntwera li kien il-każ tal-*lift*), allura qajla jista' jibqa' jingħad li għal dak l-inċident il-ħaddiem ikun ikkontribwixxa[64];

Illi għall-Qorti, dan juri li, safejn jikkonċerna lil Sammut, minn dan ir-rigward żgur ma jistax jingħad li kien hemm kontributorjeta' min-naħa tiegħu. Il-fatt li huwa ħaddem il-*control panel* u daħal fil-qafas tal-*lift* bil-ħsieb li jiżblokkah minn fejn kien imwaħħal ma huwiex prova ta' teħid traskurat ta' riskju, ta' ksuħat jew ta' ksur ta' ordni superjuri;

Illi għal dawn ir-raġunijiet kollha, l-Qorti qiegħda tasal għall-fehma li Sammut ma kien jaħti bl-ebda mod għal dak li ġralu u li l-ebda ħaġa li għamel ma kienet maħsuba jew kellha l-effett li tħassar jew ixxejjen ir-responsabbilta' li kemm Muscat u Clamus iridu jerfgħu għal dak li ġralu. Għalhekk, il-Qorti sejra tilqa' l-ewwel talba tal-atturi u tiċħad l-eċċezzjonijiet fil-mertu taż-żewġ imħarrkin;

Illi l-Qorti sejra issa tgħaddi biex **tillikwida d-danni** mġarrbin mill-atturi, u b'hekk tqis it-tieni talba attriċi fid-dawl tat-tieni u tat-tielet eċċezzjonijiet ta' l-imħarrkin, safejn għadhom rilevanti aktar;

Illi jibda biex jingħad li l-liġi tipprovdi[65] li l-ħsara li l-persuna misjuba responsabbli għal inċident trid twieġeb għaliha hija dik tat-telf effettiv li l-għamil tagħha jkun ġab direttament lill-parti mġarrba, l-ispejjeż li l-parti mġarrba kellha tagħmel minħabba l-ħsara, it-telf tal-paga jew ta' qligħ ieħor attwali, u t-telf ta' qligħ li l-persuna mġarrba

[64] App. Ċiv. **3.2.2009** fil-kawża fl-ismijiet ***Luana Deguara vs Judas (Guido) Taddeo Scicluna pro et noe et***
[65] Art. 1045 u 1046 tal-Kap 16

tbati 'l quddiem. Fejn il-parti mġarrba titlef ħajjitha fi jew minħabba dak l-għamil, il-liġi tagħti lill-werrieta dawk id-danni msemmija flimkien mat-telf u l-ispejjeż attwali ikkaġunati;

Illi, kif ingħad, fl-inċident tal-każ li l-Qorti għandha quddiemha, jirriżulta li Sammut kellu 41 sena meta miet. Dak iż-żmien, ingħad li l-atturi kienu kollha, b'xi mod jew ieħor, dipendenti tiegħu (martu u wliedu, għalkemm martu l-attriċi Sylvana Sammut kienet taħdem ukoll ma' Clamus u jidher li baqgħet fl-impieg magħha wkoll wara li ġara l-inċident ta' żewġha[66]);

Illi, kif ingħad sewwa mill-Qrati tagħna, aċċident mhux xi entita' astratta, iżda hu fatt li ġara kif inhu fix-xorta u l-kobor tiegħu; huwa ġrajja bl-inċident inerenti miegħu li minnu jitnisslu d-danni mġarrba mill-vittma u li għalihom irid iwieġeb min, bin-negliġenza tiegħu, jkun ikkawżahom[67];

Illi, tajjeb jew ħażin, id-disposizzjonijiet tal-liġi li l-Qorti trid tqis f'każ bħal dan huma l-artikoli 1031, 1032, 1045 u 1046 tal-Kodiċi Ċivili. Il-kwestjoni tal-kumpens dovut mill-imħarrkin u kemm hu l-ammont li l-atturi jistħoqqilhom jirċievu hija waħda li fiha xi aspetti li għandhom jiġu studjati;

Illi, fl-ewwel lok, irid jingħad li f'dan il-każ, l-atturi qegħdin jidhru fil-kwalita' tagħhom ta' werrieta ta' Sammut u l-kumpens li qegħdin jippretendu mingħand l-imħarrkin huwa dak dwar telf għall-ġejjieni (*lucrum cessans*) li, fi kliem il-liġi nnifisha, il-Qorti tista' tagħti bħal fil-każ ta' inkapaċita' totali għal dejjem, meqjusa skond id-disposizzjonijiet imsemmija fl-artikolu 1045;

Illi, fit-tieni lok, il-vittma kien persuna li kellu impieg fiss, u li minn dak l-għixien kienu jiddependu wliedu, jekk mhux ukoll l-attriċi martu. Il-fatt li kien għadu fi żmien il-prova tal-impieg tiegħu ma' Clamus meta ġara l-inċident ma jnaqqas xejn mill-istabilita' mistennija fl-impieg tiegħu u

---

[66] Ara x-xhieda ta' Carmen Scerri 26.2.2008, f'paġ. 338 tal-proċess
[67] App. Ċiv. **2.3.1964** fil-kawża fl-ismijiet ***Cachia vs Conti*** (Kollez. Vol: **XLVIII.i.163**)

jkun għajb jekk jingħad li, ladarba kien għadu fi żmien il-prova, Clamus setgħet dejjem twaqqaflu l-impieg tiegħu x'ħin trid u għal liema raġuni trid;

Illi, fit-tielet lok, jirriżulta bla ebda ħjiel ta' dubju li l-mewt ta' Sammut kienet il-konsegwenza diretta tal-inċident. Dan ukoll huwa wieħed mill-prinċipji ewlenin fil-qasam tal-likwidazzjoni ta' danni minħabba għamil traskurat jew negliġenti[68]. Għal din il-Qorti, ir-rabta bejn il-kawża tal-inċident u l-effetti li ħalla fuq il-vittma tirriżulta tajjeb biżżejjed;

Illi, fir-raba' lok, kif ingħad, fis-sentenza maġistrali tal-Qorti tal-Appell tat-**22 ta' Diċembru, 1967**, fil-kawza fl ismijiet ***Butler vs Heard***[69] *"il-liġi tagħna tipprovdi għal kumpens għat-telf pekunjarju biss u f'dan hi inferjuri għal-liġijiet ta' pajjiżi oħra progressivi li jipprovdu anke għal kumpens - xi drabi l-uniku possibbli, għat-"telf personali" …Ta' min jawgura illi din il-fergħa tal-liġi tiġi, kif jixraq riformata*." (a fol 504);

Illi l-parti l-kbira tal-kwestjoni tistrieħ ħafna fuq il-bażi ġuridika li dwarha jingħata l-kumpens meta l-attur ma jkunx il-persuna li kellha x'taqsam mal-inċident, imma tkun qarib ta' persuna li mietet f'dak l-inċident. Il-liġi tagħna fl-artikolu 1046 tgħid ċar li l-ħlas ta' kumpens huwa dovut lill-werrieta tal-persuna l-mejta u mhux lid-dipendenti, imma, fl-istess waqt, tqabbel l-ammont ta' kumpens ma' dak li jiġi likwidat fil-każ ta' inkapaċita' totali għal dejjem skond ma jipprovdi l-artikolu 1045;

Illi l-istess Qorti tal-Appell, imma żmien qabel is-sentenza ta' Butler u Heard, kienet fissret li, f'każ ta' inċident li fih il-vittma tmut, il-kumpens ma jingħatax lid-dipendenti tiegħu imma lill-werrieta, u qalet ukoll li, fil-kalkolu tat-telf ta' qligħ għall-ġejjieni, m'hemm stabiliti l-ebda regoli fissi li fuqhom il-qorti tista' ssejjes il-konsiderazzjonijiet tagħha. Jeħtieġ jitħarsu ċ-ċirkostanzi kollha tal-każ partikolari u, għalkemm il-Qorti m'għandhiex tirrifjuta li tikkalkola l-kumpens minħabba l-element ta' imprevedibilita', għandha

---

[68] App. Inf. **20.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Gerald Buġeja vs David Gatt***
[69] Kollez. Vol: **LI.i.488**

tqis b'moderazzjoni l-ammont ta' kumpens minħabba l-element għoli ta' konġettura li jdur mal-aspett ta' x'jista' jseħħ fil-ġejjieni[70];

Illi fi żvilupp ta' dawn l-ahhar snin, din il-Qorti, b'tifsira iżjed aġġornata ta' dak li jgħid l-artikolu 1046, qieset li meta f'każ ta' mewt l-atturi qraba tal-vittma jfittxu għall-kumpens tal-ħsara mġarrba bħala werrieta, jkunu qegħdin jagħmlu dan għaliex daħlu fil-libsa legali tal-vittma minħabba ċ-ċirkostanza ta' mewtu, u mhux fuq bażi ta' dipendenza u għalhekk jistħoqqilhom jippretendu li jirċievu dak li kien ikun jistħoqq lill-qarib tagħhom, kif tgħid il-liġi nnifisha, kieku f'dak l-inċident ma mietx imma ġarrab ġriehi li jkunu ħallewh għal kollox inkapaċi[71];

Illi, b'danakollu, jidher li l-bażi vera tal-jedd tal-azzjoni mogħtija lill-werrieta tal-vittma l-mejta m'huwiex jedd mogħti *iure haereditatis*, iżda jedd speċifiku mogħti mil-liġi lilhom *ex jure proprio*, u mhux minħabba trasmissjoni *ope successionis*[72];

Illi, fil-fehma ta' din il-Qorti, dan ir-raġunament isib kenn ukoll f'dak li kienet qalet il-Qorti tal-Appell fis-sentenza ***Petrie et vs Ċiappara*** tat-22 ta' Gunju, 1964, fuq imsemmija, meta fliet il-kawżali li l-liġi tagħna tqis għal-likwidazzjoni tal-kumpens taht l-artikolu 1045 (li, kif ingħad, huwa espressament applikabbli fil-każ ta' mewt minħabba inċident skond l-artikolu 1046);

Illi l-Qorti tħoss li l-punti ewlenin imsemmija f'dik is-sentenza għandhom jissemmew fil-qosor:

(a) li l-artikolu 1045 jikkontempla erba' (4) għamliet ta' danni li għandhom jiġu risarċiti – jiġifieri: (i) it-telf attwali mġarrab mill-vittma; (ii) spejjeż minfuqin minnu; (iii) telf ta' paga jew qligħ attwali u (iv) telf ta' qligħ għall-ġejjieni;

[70] App. Ċiv. **22.6.1964** fil-kawża fl-ismijiet ***Petrie et vs Ċiappara*** (Kollez. Vol: **XLVIII.i.364**)
[71] P.A. GCD **17.2.1998** fil-kawża fl-ismijiet ***Anthony Turner et vs Francis Aġius et*** (mibdula b'sentenza tal-Qorti tal-Appell ~ivili fit-**28.11.2003**); u P.A. RCP **29.5.2002** fil-kawża fl-ismijiet ***Carmela Attard et vs Stephen Micallef***, fost oħrajn
[72] P.A. PS **3.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Anġlu Galea et vs Silvio Piscopo***

(b) illi l-vittma jista’ jingħata kumpens għat-telf ta’ qligħ fil-ġejjieni ukoll jekk ma jintalab jew ma jista’ jingħata l-ebda kumpens għal telf ta’ qligħ attwali, billi t-telf ta’ qligħ attwali mhux kondizzjoni biex jista’ jingħata kumpens għal telf ta’ qligħ fil-ġejjieni;

(c) illi billi l-kumpens huwa mogħti lill-qraba bħala werrieta u mhux bħala dipendenti, il-grad ta’ dipendenza mhux kondizzjoni biex jingħata l-kumpens, għalkemm jista’ jittieħed b’qies meta jiġi biex jinħadem l-ammont ta’ kumpens dovut;

(d) illi, b’effett ta’ dan, mhux meħtieġ li jiġi ppruvat li l-vittma kien jaqla’ l-flus u/jew li kien jagħti sehem jew jgħajjex bihom lil dawk li wirtuh. Anzi, lanqas id-dipendenza futura m’hija, fil-liġi tagħna, prekundizzjoni u fattur essenzjali għall-ghoti ta’ kumpens; u

(e) illi jibqa’ xorta l-fatt li l-Qorti jkollha twettaq eżerċizzju ta’ diskrezzjoni meta tqis l-elementi kollha li jsawru l-każ dwar x’seta’ jiġri fil-ġejjieni;

Illi, b’żieda ma’ dawn il-prinċipji, il-Qorti ssemmi wkoll prinċipju li jidher aċċettat u jiġifieri li l-kumpens ikun dovut ukoll fejn l-imġarrab ikun żamm id-dħul tiegħu għalih jew saħansitra żiedu, imma, minhabba l-hsara li ġarrab, ikun naqqas jew tilef għal parti l-kbira l-possibilita’ li jżid id-dħul tiegħu b’inizjattiva personali[73];

Illi wkoll, kif ġie deċiż f’sentenza oħra[74], il-Qorti hija marbuta li tagħti l-ogħla għadd ta’ snin bħala *multiplier* jekk kemm-il darba jirriżulta li ma jkunx hemm raġuni għaliex wieħed għandu għax jiddubita li l-imġarrab ma kienx se jissokta jaħdem is-snin kollha ta’ xogħol sakemm jirtira bil-pensjoni[75];

Illi jekk wieħed japplika dawn il-prinċipji jkun ifisser li l-qisien tal-kumpens għandhom jsiru skond il-kundzzjonijiet prevalenti meta seħħ l-inċident u li, minħabba li l-kumpens

---

[73] App. Ċv. **7.7.1998** fil-kawża fl-ismijiet ***George Gatt vs Francis E. Carbone noe***
[74] App. Ċiv. **30.12.1994** fil-kawżafl-ismijiet ***Elvira Abela vs Onor. Prim Ministru et***
[75] App. Ċiv. **26.6.1997** fil-kawża fl-ismijiet ***Vincent Cutajar vs Alfred Scicluna***

ikun ta' somma likwidata li l-ħlas tagħha jista' jintalab malli jiġi likwidat, irid isir tnaqqis *pro rata* biex tagħmel tajjeb għall-fatt li d-dħul ikun sejjer iseħħ qabel ma kien ikun il-każ kieku l-inċident ma ġarax;

Illi, minbarra dan, dwar il-qies tal-*multiplier* il-Qorti tħoss li jkun xieraq li tagħmel riferenza għal dak li hu mgħallem f'dan ir-rigward mill-awturi fejn jingħad li *"The most important factor to take into account when considering which multiplier to apply is, of course, the age and probable working life of the deceased and the expection of life of the dependants… There must also be a discount for the uncertainties of life… Discount must also be made for the fact that the dependants will receive an accelerated benefit in the form of a lump sum rather than smaller benefits over a number of years. Because of these uncertainties the appropriate time for selecting the multiplier is at the time of death…*"[76];

Illi, għalhekk, meta wieħed iqis l-eta' Sammut meta seħħ l-inċident, flimkien mal-fatt li kien jidher li għadu b'saħħtu u li l-impieg tiegħu kien wieħed għal żmien indeterminat, jidher xieraq li jintuża *multiplier* ta' wieħed u għoxrin (21) sena;

Illi, dwar il-paga tal-vittma, jirriżulta[77] li Sammut kellu paga netta ta' qrib tliet mija u tmenin lira Maltin (Lm 380)[78] f'xahar qabel l-inċident. Jekk wieħed iqis l-għadd ta' snin li se' jittieħdu bħala *multiplier,* u l-prinċipji fuq imsemmija, il-Qorti tqis li s-somma aġġustata xierqa jmissha tkun dik ta' elf mija u wieħed u erbgħin euro u erbgħin ċenteżmi (€ 1,141.40) fix-xahar bħala l-bażi għal-likwidazzjoni tal-ammont dovut lill-atturi fil-waqt li nfetħet is-suċċessjoni tal-vittma;

Illi jidher li l-imħarrkin u l-atturi ma jaqblux dwar il-punt kontrovers dwar jekk imissux isir tnaqqis mill-ammont likwidabbli minħabba l-grad tad-dipendenza u kif ukoll minħabba l-konsum personali li l-persuna l-mejta kienet

---

[76] Thomas Saunt _Damages for Personal Injury and Death_ (Tielet Ediz, 1986), pag 53
[77] Dok "SS" f'paġ. 192 tal-proċess
[78] Li jġibu €885 fi flus tal-lum

teħtieġ kieku ma mititx. F'dan il-każ, il-Qorti jidhrilha li l-fehmiet li wriet f'xi sentenzi tagħha fl-imgħoddi (u li l-atturi jistriħu fuqhom fis-sottomissjonijiet tagħhom)[79], ma jidhirx li jsibu l-favur ta' Qrati ogħla u mal-kriterji mħaddma f'dawn l-aħħar żminijiet mill-ogħla qrati tagħna[80]. Jidher li, madankollu, ssir differenza bejn jekk il-mejjet kienx għadu żgħir fl-eta' b'ħajja awtonoma miftuħa quddiemu[81], minn meta l-mejjet ikun aktar kbir fl-eta' u fejn l-werrieta tiegħu kienu għadhom tassew żgħar u dipendenti minnu għall-għixien u t-trobbija tagħhom[82]. Fiż-żewġ każi, jittieħed qies tal-grad ta' dipendenza, iżda f'tat-tieni t-tnaqqis ikun anqas. Fil-każ tallum, Sammut jaqa' fit-tieni kategorija u saħansitra waħda mill-atturi (bintu) kienet għadha taħt l-eta' meta miet;

Illi għalhekk, il-Qorti bi tħaddim tar-regoli hawn imsemmija sejra tnaqqas ħamsa u għoxrin in fil-mija (25%) mis-somma sħiħa likwidata bħala tnaqqis minħabba l-grad ta' dipendenza u ħamsa u għoxrin fil-mija (25%) bħala kejl tal-konsum. Dwar il-fatt li bis-saħħa tal-likwidazzjoni l-atturi sejrin jingħataw somma f'daqqa, wara li jitqies li l-kawża tressqet sena wara l-inċident u se' tkun ilha miexja sitt snin (6), jixraq li jitnaqqas għaxra fil-mija (10%) mis-somma hekk likwidata. Naturalment, minħabba li d-danni qegħdin ikunu likwidati bis-saħħa ta' din is-sentenza, kull imgħax legali marbut magħha jibda għaddej millum;

Illi fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet kollha, l-Qorti tasal biex tillikwida d-danni li jmisshom jitħallsu lill-atturi bħala telf ta' qligħ għall-ġejjieni (*lucrum cessans*) minħabba l-mewt ta' qaribhom Charles Sammut fis-somma ta' mija u ħamsa u erbgħin elf sitt mija u ħmistax-il euro (€ 145,615)[83];

Illi għalhekk, it-tieni u t-tielet talbiet attriċi sejrin jintlaqgħu ukoll u għall-istess raġunijiet il-Qorti m'hijiex sejra tilqa' l-eċċezzjonijiet dwarhom imressqa mill-imħarrkin għaliex m'humiex mistħoqqa;

---

[79] Ara paġġ. 405 – 6 tal-proċess
[80] App. Ċiv. **27.7.2007** fil-kawża fl-ismijiet ***Francesco Sultana et vs Francis Xavier Grech et***
[81] App. Ċiv. **28.11.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Anthony Turner et vs Francis Aġius et***
[82] App. Ċiv. **2.12.2005** fil-kawża fl-ismijiet ***Neville Desira et vs Grech & Company Ltd et***
[83] (€ 1141.40 x.12 x 21) = € 287632.8 x 0.75 x 0.75 x 0.9 = € 145,615

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tiċħad l-ewwel eċċezzjoni preliminari tal-imħarrek Claudio Muscat u ssib li huwa għandu jwieġeb għat-talbiet tal-atturi u jibqa' fil-kawża;

Tilqa' l-ewwel talba attriċi billi ssib lill-imħarrkin Muscat u Clamus Holdings Limited solidalment responsabbli għall-inċident li seħħ fl-1 ta' April, 2005, li ġab il-mewt ta Charles Sammut waqt li dan kien qiegħed jaħdem u għal liema inċident l-istess Sammut ma kien jaħti bl-ebda mod;

Tilqa' t-tieni talba attriċi u tillikwida l-ħsara li ġarrbu l-atturi minħabba fl-imsemmi inċident fis-somma ta' mija u ħamsa u erbgħin elf sitt mija u ħmistax-il euro (€ 145,615);

Tilqa' t-tielet talba attriċi u tikkundanna lill-imħarrkin flimkien u solidalment bejniethom biex iħallsu lill-atturi s-somma hekk likwidata ta' mija u ħamsa u erbgħin elf sitt mija u ħmistax-il euro (€ 145,615), flimkien mal-imgħaxijiet legali fuq dik is-somma b'seħħ mil-lum sal-jum tal-ħlas effettiv; u

Tikkundanna lill-imħarrkin iħallsu wkoll l-**ispejjeż tal-kawża**.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------